

Varšavští nunciové ve dvacátém století

Józef M. Ogiński: Nuncjusze warszawczy w XX w. Heliodor, Varšava 1991, 36 stran.

Rostoucí vliv římskokatolické církve přitahuje pozornost čtenářské veřejnosti k dříve opomíjené problematice. Do této oblasti patří v mezinárodní politice např. otázka úlohy nunciů, kteří jako velvyslanci papežského státu Vatikánu zpravidla vystupují v zemi své akreditace jako doyen diplomatického sboru. Zvláště zajímavé je postavení nunciů ve výrazně katolických zemích, jako je tomu například v Polsku. Svou hodnotu má také v našem českém státě, i když rozdílnost postavení římskokatolické církve v Čechách a v Polsku vyplývá z odlišnosti historicky vzniklých podmínek církevního působení.

Nesmírně zajímavé je sledovat diplomatickou promyšlenost zahraniční politiky Vatikánu při vysílání papežských nunciů do Polska a fruktifikaci jejich polského pobytu po návratu do Říma, kdy se někteří z nich stávali dokonce i papeži. Neméně zajímavé je sledovat úsilí polské katolické hierarchie o nalezení východiska z reálné mixace vatikánské zahraniční politiky a polského patriotismu. Je zapotřebí konstatovat, že polskému autoru Ogińskému se jeho úsilí o objektivní zachycení historické pravdy na relativně malém prostoru jeho odpovědně napsané knížky podařilo.

Stručná, leč mimořádně hutná a obsažná publikace Józefa M. Ogińského o vatikánských diplomatech v Polsku ve dvacátém století je závažná minimálně ze dvou hlavních důvodů. Jednak pojednává o diplomatických stycích Polska, jakožto tradičně převážně římskokatolické země, s Vatikánem, papežským státem, mezi dvěma světovými válkami. A jednak jde o znovu navázané diplomatické styky koncem roku 1989, kdy již po řadu let v čele římskokatolické církve a Vatikánu stál rodilý Polák – kardinál Karol Wojtyła jako Jan Pavel II. – první polský a první slovanský papež.

V Polsku se do doby jeho rozdělení v poslední čtvrtině XVIII. století mezi tři evropské mocnosti (královské Prusko, carské Rusko a císařské Rakousko) vystřídalo přes padesát papežských nunciů,¹ z nichž se někteří stali později papeži (např. papežský legát Jacques Pantaléon, rodák z champagneského Troyes, se stal papežem Urbanem IV. /1261–1264/; papežský legát msgr Ippolito Aldobrandini z Florencie se stal papežem Klementem VIII. /1592–1605/, za jehož vlády byl v tzv. Jubilejním roce 1600 upálen na hranici italský renesanční myslitel Giordano Bruno, rehabilitovaný teprve nedávno za pontifikátu prvního slovanského papeže, občanským jménem Karola Wojtyły; msgr Antonio Pignatelli z Kampánie se stal papežem Inocencem XII. /1691–1700/). Postavení papežských nunciů v Polsku bylo mnohem vyšší než v mnoha jiných státech.

Ogiński píše: „Ve struktuře římskokatolické církve nunciové, jako představitelé papeže, stáli hierarchicky výše nežli členové polského episkopátu – a to dokonce v těch případech, kdy jako nunciové akreditovaní v Polsku nebyli biskupy. Primát nunciů jako papežských legátů byl jednoznačný vůči polským biskupům, včetně primasů, jestliže tito nebyli kardinály.“²

Koncem roku 1918 – po 123 letech svého násilného rozdělení mezi tři okupační velmoci – dosáhlo Polsko znovu své nezávislosti, jež byla Vatikánem uznána *de iure* až o čtyři měsíce později.³ Prvním nunciem v Polské republice se stal msgr Achillo Ratti (1919–1920), pozdější papež Pius XI. (leden 1922 až únor 1939). Jako doyen diplomatického sboru ve Varšavě se angažoval výjimečným způsobem v polsko-sovětské válce v roce 1920 na straně Piłsudského Polska. „Po fiasku polské ofenzívy na Kyjev, kdy se sovětská vojska v protiútoky přibližovala k Varšavě v létě 1920, scházeli se členové diplomatického sboru v nunciatuře dokonce 2–3krát denně“,⁴ aby se pod Rattioho vedením radili co dělat. V kritických srpnových dnech nuncijs zůstával ve Varšavě spolu s vyslanci Itálie, Dánska a USA. Objevoval se rovněž na frontové linii a vyzýval polské

vojáky do boje proti bolševikům. V antisovětském postoji papežského nuncia se shodovaly tehdejší zahraničněpolitické zájmy Polska a Vatikánu.

Ovšem jiná situace vznikla v souvislosti s nunciovým chováním při plebiscitové akci v Horním Slezsku. Ve Vatikánu tehdy totiž nacházela velké porozumění protipolská tvrzení Němců o údajné nestálosti polského státu a o potřebě revize Versailleské mírové smlouvy, zvláště v otázkách gdaňského koridoru a Horního Slezska.⁵ Nunciova činnost v souvislosti s plebiscitem se setkala v Polsku se všeobecnou kritikou, a to jak ze strany pišsudčiků, tak i národních demokratů, jakož i vyššího římskokatolického duchovenstva, které si nemohlo před polským národem dovolit přepych v podpoře protipolské politiky varšavského nuncia. I když Ogiński konstatuje, že výlučně protipolskou činnost je zde možné vytknout spíš rodilému Římanu Eugeniovi Pacellimu, pozdějšímu papeži Piovi XII. (1939–1958), jenž v uvedené době vykonával funkci nuncia v Mnichově (a později v Berlíně, takže strávil 12 let v Německu, což se projevilo v jeho germanofilství).

Krise v polsko-vatikánských diplomatických vztazích z období plebiscitu vedla k odchodu nuncia Rattiho z Varšavy. Papežský stát však jeho služby patřičně ocenil rychlým postupem v církevní hierarchii až na nejvyšší místo. Achillo Ratti, bývalý rekt vatikánské knihovny, který byl v květnu 1918 pouhým prelátem a před vysláním do Varšavy byl 28. října 1919 narychlo jmenován biskupem, se již devátý den po odjezdu z polského hlavního města stal kardinálem a 6. února 1922 byl kardinálským kolegiem zvolen římským papežem. V této funkci setrval až do své smrti 10. února 1939, tj. plných sedmáct let.

Dalším, v pořadí druhým, nunciem v Polsku po první světové válce se stal opět Ital – Lorenzo Lauri. Za jeho varšavské nunciatury (1921–1927) bylo zřízeno biskupství ve Svobodném městě Gdaňsku, jež bylo podřízeno přímo Apoštolské stolici. Činnost biskupství v Gdaňsku byla brzy spjata s politikou německé církevní hierarchie, což mělo své protipolské důsledky za druhé světové války. Významnou úlohu sehrál nuncius Lauri jako doyen diplomatického sboru v době státního převratu v květnu 1926, kdy se svou činností zasloužil o zahraniční uznání nové polské sanační vlády plukovníků, jejíž zahraniční politika, orientovaná jednak na součinnost s Německem a jednak na zosílení protisovětského kursu, si rychle získala pochopitelné uznání Apoštolské stolice. Nuncius ještě před odjezdem z Varšavy obdržel v lednu 1927 kardinálský klobouk.

Je třeba ještě zaznamenat, že v roce 1925 působil ve varšavské nunciatuře i Giovanni Battista Montini, pozdější papež Pavel VI. (1963–1978), jenž tehdy navštívil Čenstochovou, Krakov, Hnězdno a Poznaň.⁶

Třetím varšavským meziválečným nunciem se stal další Ital – Francesco Marmaggi (1927–1935). Ten už předtím absolvoval dvě nuncijské štace (od roku 1920 v Bukurešti a v letech 1924–1925 v Praze). Apoštolská stolice byla tehdy nespokojena s vládou Masarykovy Československé republiky v souvislosti se slavnostmi k uctění 510. výročí upálení mistra Jana Husa. Vatikán obvinil československou vládu z husitské politiky a nuncius Marmaggi opustil „kacířskou“ Prahu právě 6. července 1925. Po dobu své nunciatury ve Varšavě věrně plnil direktivy vatikánské zahraniční politiky, které byly charakteristické svým proněmeckým a antisovětským. A tak polská diplomacie opět sklídila pouze zklamání z pozice Vatikánu v jednáních o germanizačních akcích německých (či poněmčelých) duchovních pastýřů mezi polskými horníky ve Vestfálsku anebo ve slezském Opolsku.⁷ Na druhé straně však byl maršál Pišsudski chválen Vatikánem za to, že se nestal stoupencem protiněmecké politiky. Ačkoliv byl dlouho vězněn Němci, za skutečného nepřítele považoval Sovětský svaz. Marmaggimu vyneslo jeho působení ve Varšavě, zakončené krátce po smrti Józefa Pišudského, kardinálský klobouk.

Poté následovalo dvouleté přechodné období tahanic o nominaci nuncia (1935–1937), kdy „dočasným“ vedoucím varšavské nunciatury se stal chargé d'affaires msgr Alfredo Pacini, který se omezil na pouhou služební rutinu.

Posledním meziválečným nunciem ve Varšavě se stal Msgr Philippe Cortesi (1937 až 1939), jenž byl papežem Piem XI. původně určen pro nunciaturu v Madridu (vzhledem

k tomu, že podle vatikánských představ bylo Španělsko ještě víc ohroženo komunismem /občanská válka v zemi/ než Polsko jako soused první socialistické země světa). Vzhledem k tomu, že Vatikánem očekávané vítězství fašistického generála Franka se zpozdilo, nepohrdl Cortesi jmenováním do Varšavy, ačkoliv byl specialistou na Latinskou Ameriku.

Období Cortesiovy nunciatury ve Varšavě je jedním z nejsmutnějších období vatikánsko-polských vztahů. Jako u všech předchozích papežských nuncií italského původu ve Varšavě v meziválečném období i tentokrát byly v zahraniční politice Apoštolské stolice chladnokrevně obětovány životně důležité národní zájmy tradičně římskokatolického polského národa ve prospěch Hitlerovy Třetí říše, která jediná – podle představ Vatikánu – „byla schopna ubránit západní civilizaci“ před šířením komunismu.⁸ Protipolskou úlohou v proněmeckém nátlaku na polskou vládu sehrál tehdejší vatikánský státní tajemník kardinál Eugenio Pacelli (pozdější papež Pius XII.) v roce 1938 v otázce Gdaňska.

Varšavský nuncius Cortesi vykonával v létě 1939 poselstvím Pia XII., předaným polskému prezidentu Mościckému, hrubý diplomatický nátlak na jednostranné polské ústupky nacistickému Německu, což odsuzovali i přední polští protisovětské politici – ministr zahraničních věcí plukovník Józef Beck a jeho náměstek hrabě J. Szembek. Nuncius Cortesi ještě doslova v předvečer německé agrese proti Polské republice vykonával proněmecký nátlak na Beckova viceministra zahraničních věcí Szembeka. Papežská „výzva“ z 31. srpna 1939 – několik hodin před rozpoutáním druhé světové války hitlerovským Německem – k zainteresovaným vládám Velké Británie, Francie, Německa, Itálie a Polska se přičinila o opožděné plnění vojenských spojeneckých závazků dvou západních mocností vůči napadenému Polsku.⁹

Stojí za zmínku, že se nuncius Cortesi jako jediný diplomatický představitel ve varšavském diplomatickém sboru v roce 1939 neodebral za polskými vládními představiteli do emigrace nejprve ve francouzském Angeru a potom do Londýna. Ministr zahraničí Józef Beck si již v únoru 1940 v rumunské internaci uvědomoval, že v zahraniční politice Polsko vlastně realizovalo cíle katolické církve.¹⁰

Poté následovalo půlstoletí bez vatikánské nunciatury ve Varšavě. Ke změně došlo jednak v důsledku toho, že na papežském stolci v Římě usedl rodilý Polák – Karol kardinál Wojtyła jako papež Jan Pavel II., jednak došlo k demokratizačním změnám v Polsku. A tak 6. prosince 1989 předal nový vatikánský nuncius pověřovací listiny do rukou tehdejšího polského prezidenta generála Wojciecha Jaruzelského. Novým doyenem varšavského diplomatického sboru se stal polský kněz Józef Kowalczyk, narozený v roce 1938 v tarnowské diecézi,¹¹ jehož v říjnu 1989 jmenoval papež Jan Pavel II. biskupem. Ve vatikánsko-polských vztazích nastoupila světlejší kapitola.

Tuto publikaci vydala nakladatelská společnost Heliodor ve Varšavě v edici Biblioteka Fundacji im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego¹² /I/ v sérii Historia et politica /I/.

Josef Poláček

1 Viz Ogiński, J. M.: *Nuncjusze warszawczy w XX w.* Heliodor, Varšava 1991, s. 30–31.

2 Tamtéž, s. 5.

3 Viz tamtéž, s. 8.

4 Tamtéž, s. 10.

5 Viz tamtéž, s. 11.

6 Viz tamtéž, s. 19.

7 Viz tamtéž, s. 20.

8 Viz tamtéž, s. 25.

9 Viz tamtéž, s. 26–28.

10 Viz tamtéž, s. 28.

11 Viz tamtéž, s. 29 a 32.

12 Fond je pojmenován podle významného evropského humanisty své doby Andrese Friciuse Modreviuse (1503–1572), který se zabýval hlavně diplomacií jako sekretář krále Zygmunta Augusta od roku 1547. Je auto-

rem díla O nápravě Rzeczypospolitej, obsahující pět knih: O mravech, O právech, O válce, O církvi, O škole. Řada jeho postulátů se dočkala uskutečnění teprve ve dvacátém století v pracích Druhého vatikánského koncilu. První donátorkou tohoto Fondu byla polská vlastenka Karolina Ogińska (1911–1991), jež se narodila ve vojvodském městě předválečného Polska – Tarnopolu (nyní Ukrajina) a pocházela ze zasloužilého polského rodu ještě z doby před dělením Polska koncem XVIII. století. Své vlastenectví v rodném městě prokázala v době německofašistické okupace (1941–1944), kdy učila privátně v rámci programu všeobecné polské školy. V posledních dvaceti letech svého života v Polsku se Ogińska podílela zejména na podpoře misijní činnosti v Africe. Prezidentem Fondu je dnes čelný polský znalec mezinárodních vztahů, především v oblasti polsko-vatikánských vztahů a mezinárodních vztahů, prof. dr. hab. Edward J. Palyga.